

Elżbieta Jabłońska

doktorantka, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Alkohol jako czynnik kryminogeny i wiktymogeny w przestępstwach zabójstwa na przykładzie spraw rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Krośnie

Alkoholizm, według Światowej Organizacji Zdrowia, to „...wszelki sposób picia, który wykracza poza miarę tradycyjnego i zwyczajowego spożycia (...), przyjętego w całej społeczności, picia towarzyskiego bez względu na czynniki, które do tego prowadzą”¹. Alkoholizm to nie tylko choroba, ale i zaburzenie w rozwoju osobowości, które czyni alkoholika niewrażliwym na potrzeby innych, to także przyczyna wielu chorób, które dokonują spustoszenia w całym organizmie człowieka². Amerykański lekarz czeskiego pochodzenia, E. Morton Jellinek, w swojej pracy pt. *Koncepcja alkoholizmu jako choroby* przedstawił sposób, w jaki powstaje i pogłębiania się uzależnienie od alkoholu. Proces powstawania choroby podzielił na fazy: wstępną – trwającą od kilku miesięcy do kilku lat; ostrzegawczą – zaczynającą się w momencie pojawienia się luk pamięciowych; krytyczną – rozpoczynającą się w momencie utraty kontroli nad piciem oraz fazę przewlekłą – zaczynającą się wraz z wystąpieniem wielodniowych ciągów alkoholowych. Autor zaznaczył, że zatrzymanie choroby jest możliwe na każdym jej etapie. W 1983 r. George Villant potwierdził i pogłębił pojęcie alkoholizmu jako choroby. Według niego alkoholizm ma charakter postępujący, jednak objawy występują w innej kolejności niż przedstawił to Jellinek.

Uzależnienie od alkoholu jest chorobą chroniczną i potencjanie śmiertelną. Nie można całkowicie wyleczyć się z alkoholizmu, a jedynie zahamować narastające objawy i szkody zdrowotne z nim związane. W świetle nowoczesnej wiedzy uzależnienie od alkoholu jest chorobą wieloczynnikową, bio-psycho-społeczną, zaburzającą funkcjonowanie człowieka w sferze somatycznej, psychologicznej, społecznej i duchowej³. Alkohol jest

¹ T. Pilch, *Encyklopedia XXI wieku*, PWN, Warszawa 2000.

² S. Kozak, *Patologie wśród dzieci i młodzieży*, DIFIN, Warszawa 2007, s. 81–82.

³ www.parpa.pl [dostęp: 23.03.2016].

substancją psychoaktywną, co oznacza, że oddziałuje na ośrodkowy układ nerwowy. Przyjmowany w celu doznania przyjemności oddziałuje na organizm człowieka powodując różne zmiany, wpływa na sprawność psychofizyczną człowieka, ogranicza kontrolę zachowań i impulsów, powodując szkody w wielu różnych obszarach.

Już na początku XX wieku badacze wskazali, że alkohol jest jednym z czynników determinujących przestępczość. Leon Wachholz w *Rozważaniach o przyczynach zbrodni*⁴ (1927) zauważył, że nadużywanie alkoholu wpływa na przestępczość zarówno pośrednio, jak i bezpośrednio. Bezpośrednio, gdy nietrzeźwość znosi hamujący wpływ rozumu na zachowanie, a także gdy choroba alkoholowa prowadzi do urojeń zazdrości, co może skutkować zabójstwem żony lub jej urojonego kochanka. Natomiast pośrednio, obciążając dzieci różnymi patologiami sprzyjającymi ich zejściu na drogę przestępstwa⁵. Współcześni autorzy o alkoholu, jako czynniku kryminogennym, piszą w podręcznikach do kryminologii podkreślając, że alkohol zwiększa prawdopodobieństwo wejścia na drogę przestępstwa osób, które są pod jego wpływem. Z uwagi na to, że alkohol powoduje osłabienie działania hamulców moralnych (będących istotnym mechanizmem powstrzymującym przed zachowaniami przestępczymi) zwiększa się prawdopodobieństwo, że dojdzie do popełnienia przestępstwa przez osobę będącą pod jej wpływem. Nierzadko zdarza się, że w chwili popełnienia przestępstwa sprawca i ofiara znajdowali się pod wpływem alkoholu, a nawet spożywali go razem⁶. Efektem nadużywania alkoholu są patologiczne więzi wewnątrz rodziny, w szczególności: przemoc, kłótnie, co skutkuje rozwodem rodziców i rozpadem rodziny.

W pracy uwzględnione zostało tło społeczne, w którym przebiegała socjalizacja sprawców, ich dojrzewanie oraz rozwój psycho-społeczny. Zmienne socjalizacyjne to: typ rodziny, atmosfera wychowawcza w domu, uzależnienie rodziców od alkoholu; a w aspekcie pozarodzinnym to: opinie środowiska, karalność, kłopoty w nauce, trudności wychowawcze w szkole, pobyty w zakładach wychowawczych i poprawczych, wykształcenie, wzorce zachowań agresywnych z grup rówieśniczych.

Badacze, zajmujący się środowiskiem rodzin, gdzie nadużywany był alkohol, zgodnie stwierdzili, że nałóg rodziców zaburza prawidłowy proces dorastania dziecka⁷. W domu, gdzie problem z piciem alkoholu występuje

⁴ L. Wachholz, *Rozważania o przyczynach zbrodni*, Kraków 2008.

⁵ L. Wachholz, *Alkoholizm a przestępstwo 1927*, [w:] *Leona Wachholza rozważania o przyczynach zbrodni*, wyb. i oprac. J. Widacki, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s. VIII, 63–69.

⁶ M. Kuć, *Kryminologia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s.135.

⁷ Zob. S. Forward, *Toksyczni rodzice*, Jacek Santorski & CO Agencja Wydawnicza, Warszawa 1989; E. Jarosz, *Interwencje wobec zjawiska krzywdzenia dzieci w rodzinie jako czynnika ryzyka przestępczości – możliwości i ograniczenia w świetle teorii i praktyki*, [w:] *Problemy profilaktyki*

u jednego lub obojga rodziców, brak jest niezbędnych czynników dla prawidłowego rozwoju dzieci. Szczególne znaczenie mają tu: poczucie bezpieczeństwa, troskliwa opieka, konsekwentne i ujednoczone metody wychowawcze. Dlatego dzieci z rodzin z problemem alkoholowym rozwijają się gorzej niż ich rówieśnicy, pod względem psychicznym i fizycznym oraz społecznym, mają zaniżone poczucie własnej wartości, częściej wchodzą w konflikt z prawem⁸.

W analizowanych przez Wolską⁹ sprawach 50 zabójstw alkohol nie odgrywał roli bezpośredniej w wyznaczeniu i wywołaniu agresji, jednak pośrednio ułatwiał podjęcie czynu obniżając lub znosząc moralno-etyczne hamulce¹⁰. Gierowski z kolei alkohol uważa za najczęściej spotykany czynnik dekompensujący, który powoduje u jednostki zachowanie pozbawione pełnej, racjonalnej oceny. Ponadto w taki sposób wpływa na zachwanie, że jednostka nie kieruje się swoimi rzeczywistymi możliwościami i nie w pełni rozumie znaczenie swojego czynu¹¹. O istotnym znaczeniu alkoholu, jako czynnika wpływającego na liczbę zabójstw, pisze w swej pracy habilitacyjnej Szymusik, który u 50% badanych przez siebie przypadków stwierdził, że alkohol miał w chwili popełnienia czynu działanie wyzwalające w aspekcie zrealizowanego zachowania¹². Podgórecki ocenia, że 2/3 sprawców, ofiar lub zarówno jednych, jak i drugich piło alkohol w czasie bezpośrednio poprzedzającym zabójstwo¹³. Heitzman zachowanie agresywne uzależnia od ilości spożytego alkoholu¹⁴. Według niego dopiero tzw. faza euforyczna

oraz interwencji społecznej i prawnej wobec zjawisk paraprzestępczych i przestępczych, red. nauk. J.M. Stanik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2007; E. Jarosz, *Przemoc w rodzinie – analiza zjawiska*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku. T. 4*, red. nauk. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005; H. Marczak, *Młodzież a współczesne dewiacje i patologie społeczne. Dzieci z rodzin dotkniętych alkoholizmem, ich sytuacja psychiczna i formy pomocy*, Toruń 2001; J. Mazur, *Przemoc w rodzinie: teoria i rzeczywistość*, „Żak”, Warszawa 2002; M. Ochmański, *Alkoholizm ojców a sytuacja rodzinna i szkolna dzieci*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1997; I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, PWN, Warszawa 2012; H. Wójtowicz, *Przemoc w rodzinie – cierpienie w ciszy*, [w:] *Patologie zachowań społecznych: rzeczywistość przełomu wieków XX i XXI: rodzina dysfunkcyjna, przemoc*, red. nauk. K. Dymek-Balcerk, wyd. 3 zm., Politechnika Radomska, Radom 2000; M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1973; A. Zwoliński, *Krzywdzenie dzieci: zagrożenia współczesnego dzieciństwa*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2012.

⁸ H. Marczak, *Młodzież a współczesne dewiacje...*, *op. cit.*, s. 138–139.

⁹ A. Wolska, *Zabójcy – studium...*, *op. cit.*

¹⁰ Za J.K. Gierowskim: A. Wolska, *Psychologiczne wyznaczniki zabójstwa*, niepublikowana praca doktorska, Poznań 1981.

¹¹ J.K. Gierowski, *Motywacja zabójstw*, rozprawa habilitacyjna, Kraków 1989.

¹² A. Szymusik, *Psychopatologia zabójców*, (praca habilitacyjna) Biblioteka Medyczna UJCM, 1971.

¹³ A. Podgórecki, *Patologia życia społecznego*, PWN, Warszawa 1969, s.143–165.

¹⁴ J. Heitzman, *Upicie alkoholowe jako przedmiot ekspertyzy sądowo-psychiatrycznej*, [w:], *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej*, red. J. Gierowski, J. Godlewski, J.R. Jędrzejowska, S. Kołakowski, K. Rutkowski, A. Szymusik, Collegium Medicum UJ, Kraków 1996.

(1,0–2,0‰ alkoholu we krwi) powoduje, że czyny są szczególne agresywne i wtedy dochodzi do zabójstwa lub usiłowania, gwałtu lub podpalenia. Również tzw. faza „ekscytacyjna” (od 2,0–3,0 ‰ alkoholu we krwi) stanowi znaczny czynnik ryzyka ze względu na występujące zaniki uczuciowości wyższej i krytycyzmu, pobudzenie psychoruchowe, zaburzenia mowy i równowagi oraz zahamowanie procesów myślowych. Badania wykazują, że rodziców z problemami alkoholowymi charakteryzuje duże prawdopodobieństwo zaniedbywania swoich dzieci¹⁵, szczególnie, że przeżycia dzieci z wczesnego dzieciństwa mają ogromne znaczenie dla całego późniejszego rozwoju ich osobowości. W domu, w którym nadużywany jest alkohol, dzieci żyją w atmosferze zagrożenia, konfliktów między rodzicami oraz przykrych emocji (lęku, gniewu, wstydu). Z problemem tym wiąże się często zanikanie więzi uczuciowych w rodzinie, co powoduje u dzieci nerwość, poczucie zagrożenia i frustrację¹⁶. Najbardziej niekorzystna sytuacja wychowawcza występuje wówczas, gdy oboje rodzice nadużywają alkohol, zwłaszcza jeśli są od niego uzależnieni, wtedy dziecko nie znajduje w nikim oparcia, ani obrony¹⁷.

Prezentacja wyników analiz z powyższej tematyki stanowi wycinek szerszego problemu dotyczącego dzieciństwa badanych zabójców.

Celem tej części artykułu jest prezentacja i analiza zmiennych charakterystycznych dla wybranej grupy sprawców. W 2014 i 2015 r. metodą obserwacji pośredniej przeprowadzono analizę dokumentacji, w trakcie której wykorzystano dane zawarte w aktach sądowych, a w szczególności w opiniach psychologiczno–psychiatrycznych oraz wywiadach środowiskowych kuratorów zawodowych, sporządzonych w latach 1998–2014 we wszystkich sprawach o przestępstwo z art. 148 k.k. i art. 13 § 1 w zw. z art. 148 k.k. rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Krośnie. Badań dokonywali biegli: psychiatry i psycholodzy pełniący obowiązki biegłych Sądu Okręgowego w Krośnie oraz pracownicy jednostek specjalistycznych, takich jak: Oddział Obserwacji Sądowo-Psychiatrycznej Szpitala przy Areszcie Śledczym w Krakowie przy ul. Montelupich, Katedra i Zakład Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Lublinie, UJ – Collegium Medicum, Państwowy Szpital Kliniczny, Instytut Neurologii, Zakład Neuroradiologii w Krakowie, Specjalistyczny Psychiatryczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Jarosławiu, Oddział Psychiatrii Sądowej.

¹⁵ W. Ambroziak, *Sytuacja społeczna dziecka rodziny alkoholicznej w kulturowo zaniedbanym rejonie wielkiego miasta*, UAM, Seria Psychologiczna, nr 56, Poznań 1983.

¹⁶ M. Ochmański, *Losy młodzieży z rodzin alkoholicznych i jej charakterystyka psychospołeczna*, SKP, Ciechanów 1987.

¹⁷ H. Marczak, *Młodzież a...., op. cit.*, s. 137.

W celach badawczych poddano analizie akta sądowe, udostępnione w Sądzie Okręgowym w Krośnie. Zebrany materiał empiryczny dotyczył grupy 60 sprawców zabójstw i stanowił wszystkie sprawy o zabójstwo rozpoznawane w latach 1998–2014 przez ten sąd.

Początkową klauzulę czasową (1998 r.) wyznacza wejście w życie nowego kodeksu karnego z 1997 r., a końcową (2014 r.) zakończenie badania spraw karnych przez autora badania.

Tabela 1. Stan trzeźwości sprawców w chwili dokonania zabójstwa

Stan nietrzeźwości sprawcy	Liczba zabójców	%
0‰	12	20
do 1‰	8	13
od 1,1–2‰	18	30
od 2,1–3‰	10	17
powyżej 3‰	1	2
Brak szczegółowych danych, z zeznań wynika, że pili alkohol w dniu popełnienia zabójstwa	9	15
Brak danych	2	3
Łącznie	60	100%

Źródło: opracowanie własne w oparciu o badania krwi na zawartość alkoholu, informacje zawarte w aktach spraw Sądu Okręgowego w Krośnie o sygnaturach: II K 7/98; II K 9/98; II K 13/98; II K 14/98; II K 21/98; II K 24/99; II K 40/99; II K 14/00; II K 31/00; II K 41/00; II K 1/01; II K 12/01; II K 29/01; II K 10/02; II K 25/02; II K 27/02; II K 41/02; II K 16/03; II K 33/03; II K 42/03; II K 52/03; II K 21/04; II K 35/04; II K 19/05; II K 25/05; II K 1/06; II K 18/06; II K 40/06; II K 1/07; II K 17/07; II K 29/07; II K 25/08; II K 26/08; II K 2/09; II K 9/09; II K 32/09; II K 44/99; II K 5/10; II K 19/10; II K 23/10; II K 30/10; II K 45/10; II K 14/11; II K 25/11; II K 33/11; II K 48/11; II K 11/12; II K 18/12; II K 36/12; II K 1/13; II K 35/13; II K 46/13; II K 56/13; II K 60/13; II K 1/14; II K 41/14; II K 43/14.

Tabela 2. Stan trzeźwości ofiary w chwili zabójstwa

Stan nietrzeźwości ofiary	Liczba ofiar	%
0 ‰	22	37
do 1 ‰	6	10
od 1,1–2 ‰	5	8
od 2,1–3 ‰	9	15
powyżej 3 ‰	10	17
Brak szczegółowych danych, z zeznań wynika, że pili alkohol w dniu popełnienia zabójstwa	6	10
Brak danych	2	3
Łącznie	60	100%

Źródło: opracowanie własne w oparciu o badania krwi na zawartość alkoholu, informacje zawarte w aktach spraw Sądu Okręgowego w Krośnie..., *op. cit.*

Tabele nr 1 i 2 prezentują nietrzeźwość sprawcy lub ofiary w chwili zabójstwa. Wynika z nich, że aż 46 osób z 60 (77%) w momencie popełnienia czynu znajdowało się pod wpływem alkoholu, w tym u 28 z nich zdiagnozowano od 1,1‰ do 3‰ alkoholu we krwi. Według Heitzmana „to fazy upojenia alkoholowego”, w których czyny charakteryzują się szczególną agresją¹⁸. Taki poziom stężenia alkoholu we krwi powoduje nie tylko zaniki uczuciowości wyższej, ale i zahamowanie procesów myślowych, a co za tym idzie najczęściej dochodzi wówczas do popełnienia najcięższych z przestępstw (zabójstw, gwałtów czy podpażeń). Również w przypadku ofiar zabójstw (tabela nr 2), 36 (60%) znajdowało się pod wpływem alkoholu. U 14 z nich poziom stężenia alkoholu we krwi obejmował od 1,1‰ do 3‰, a aż u 10 osób – powyżej 3‰.

Z powyższych danych wynika, że alkohol mógł mieć bezpośredni związek z zabójstwem, zwłaszcza gdy poziom stężenia jest wysoki, a agresor z ofiarą byli w konflikcie. Jak już wspomniano powyżej alkohol może wpływać na sprawcę w różny sposób, może obniżać jego samokontrolę w sytuacjach, gdy ofiara zachowywała się agresywnie, prowokowała go. Alkohol w tym wypadku wzmógł agresję i wzmocnił jej siłę, osłabiając kontrolę zachowań i impulsów. Nierzadko, bo aż w 36 przypadkach, będąc w stanie nietrzeźwym ofiara mogła prowokować sprawcę, również niekontrolując swojego zachowania.

W zeznaniach uwydatnia się podłoże dokonanych czynów, na przykład długotrwałe konflikty (np. sąsiedzkie – 1 przypadek, spór o granicę). Alkohol może mieć wpływ na zmianę trafności spostrzegania sytuacji obiektywnej i jej ocenę, ułatwiać decyzję o podjęciu ataku, który według sprawcy jest jedynym sposobem na rozwiązanie problemów i konfliktów (agresja w sytuacjach pozornie błahych – 20 przypadków). Jarosław S. wyjaśniał: „wpadłem w szał, bo nie chciał oddać mi czapki”¹⁹, dlatego udusił kolegę kablem od telefonu. W innym przypadku Piotr G. zabił babcię, bo zwróciła mu uwagę, że za głośno słucha muzyki²⁰. W jeszcze innym przypadku Piotr R. zabił swoją konkubinę, „bo był na nią zły, że kłamała”²¹. Wcześniej często się nad nią znęcał, bił ją i kopał. Z dokumentacji sądowej wynika, że pił alkohol od wielu lat: „piję ile się da, wszystko oprócz smoły, do urwania filmu...”²² wyjaśnił. Skazany pochodzi z rodziny patologicznej, rodzice nadużywali alkohol i leczyli się psychiatrycznie. Przebywał w zakładzie poprawczym, a po wyjściu nie miał stałego miejsca zamieszkania, pomieszkiwał u znajomych, nie miał kontaktu

¹⁸ J. Heitzman, *Upicie alkoholowe jako przedmiot...*, *op. cit.*

¹⁹ Akta Sądu Okręgowego w Krośnie II K 36/12, zeznania skazanego.

²⁰ Akta Sądu Okręgowego w Krośnie II K 5/10, zeznania skazanego.

²¹ Akta Sądu Okręgowego w Krośnie II K 32/09, zeznania skazanego.

²² Akta II K 32/09, *op. cit.*

z rodzicami. Podobnie Tomasz Ś. urodził się i wychował w rodzinie patologicznej. Pytany o warunki w domu zeznaje: „atmosfera w domu była bardzo zła, matka była na odwyku, to ćpunka i k...., leczyła się psychiatrycznie, a ojciec wysyłał mnie po alkohol”²³. W rodzinie z problemem alkoholowym rodzice często dostarczają dziecku nieprawidłowych wzorców zachowania, które mają tendencję do utrwalania. Przykład rodziców ma fundamentalne znaczenie dla prawidłowego wychowania dziecka. Swoim postępowaniem tracą oni w oczach dziecka szacunek i zaufanie. W domu Heleny O. alkohol często był nadużywany, „mąż pił do utraty przytomności, podporządkowałam mu się we wszystkim, żeby nie wyrzucił mnie z domu, był na swoim. Najpierw walczyłam z nałogiem męża, potem zaczęłam pić razem z nim”²⁴ – wyjaśnia skazana. Większość żon alkoholików jest niedożywiona, osłabiona, cierpi na różne schorzenia nerwowe. Stają się często ofiarami przemocy, są bite i maltretowane, przejmują na siebie rolę osoby zabezpieczającej byt rodzinie. Nierzadko także są ofiarami brutalnych stosunków płciowych, do których zmusza je pijany mąż/partner.

Stosunek dziecka do rodziców jest odbiciem stosunków panujących między rodzicami, odzwierciedleniem tego, co dzieje się w domu, a więc wzajemnego zrozumienia, współdziałania, pomocy w pracy, lecz także kłótni, konfliktów, awantur, złego traktowania, bicia. Dzieci są bardzo wrażliwe na atmosferę panującą w domu, silnie przeżywają wszelkie nieporozumienia między rodzicami, których powodem najczęściej jest ojciec. Zachowanie ojca było przyczyną tragedii w domach Mariusza S., Andrzeja G. i Jaceka B., którzy zabili swoich ojców, ponieważ znęcali się nad ich matkami. Jacek B. uważał się wręcz za „wybawiciela” rodziny. Po zabójstwie ojca powtarzał: „wreszcie cię zabiłem, nie będę musiał się męczyć. Zrobiłem to dla was, mówił do młodszego rodzeństwa”. W rozmowie z psychologiem powiedział, że marzy o domu, w którym jest cisza i spokój. „Gdy byłem mały ojciec przychodził do domu i robił burdy, nawet na trzeźwo poniżał mamę i zmuszał do seksu. Atmosfera w domu była nerwowa, baliśmy się, bił nas z byle powodu”²⁵.

Zdecydowana większość zabójców to mężczyźni (93%), tylko w 4 przypadkach sprawcami były kobiety.

²³ Akta Sądu Okręgowego w Krośnie II K 1/07, zeznania skazanego.

²⁴ Akta Sądu Okręgowego w Krośnie II K 40/06, zeznania skazanej.

²⁵ Akta Sądu Okręgowego w Krośnie IIK 1/06, opinia psychologiczno-psychiatryczna.

Tabela 3. Płeć zabójców

Płeć zabójców	Liczba	%
Mężczyzna	56	93
Kobieta	4	7
Łącznie	60	100%

Alkoholizm u kobiet, ze względu na ich niższą odporność fizyczną oraz pełnione role społeczne, jest bardziej destrukcyjny. Kobiety znacznie szybciej się uzależniają, chociaż faktem jest, że mężczyźni piją alkohol częściej i w większych ilościach, to jednak kobiety szybciej oraz w większym stopniu doświadczają jego destrukcyjnego działania. Ponadto od kobiet alkoholiczek częściej odchodzą partnerzy (lub one ich opuszczają) niż od mężczyzn alkoholików. W przypadku kobiet alkoholizm w większym stopniu rzutuje na ich życie i więzi. Kobiety są bardziej od mężczyzn podatne na niekorzystne następstwa nadużywania alkoholu, znacznie szybciej zapadają na choroby spowodowane spożywaniem alkoholu. Również wymagania etyczne i moralne, a także oczekiwania wobec mężczyzn i kobiet są różne. Kobiecie zwyczajowo wielu rzeczy nie wypada, mężczyźni uchodzi np. bycie pijanym na ulicy, co jest też powodem, że kobiety piją głównie w samotności. Kobieta pijąca nie jest akceptowana przez społeczeństwo, jest odpowiedzialna za dom, wychowanie dzieci, a więc za jakość życia rodzinnego, dlatego zaniedbania spowodowane pić alkoholu przez kobietę są bardziej widoczne²⁶.

Dorota S. zabiła obrażającego ją, pijanego konkubenta, dla którego wcześniej zostawiła dzieci i męża. Ofiara Tomasza Ś. uciekała z domu, aby kupić alkohol, potem spała na melinach z przypadkowymi mężczyznami, tam też zginęła. W chwili śmierci miała 3,5‰ alkoholu we krwi. Dla nałogu została męża i troje dzieci.

Rodzina pełniąc wiele funkcji jest najważniejszym miejscem, gdzie odbywa się socjalizacja jednostki. W przeprowadzonych badaniach zwrócono uwagę na: typ rodziny, w której wychowywali się zabójcy; atmosferę wychowawczą w domu; uzależnienia rodziców; jak również na zmienne socjalizacji pozarodzinnej – karalność, kłopoty w nauce i trudności wychowawcze.

Z badań wynika, że w grupie 60 zabójców 35 wychowywanych było w niekorzystnej atmosferze, na co wpływały: negatywne stosunki panujące w rodzinie, nadużywanie przez rodziców alkoholu, kłótnie, złe warunki bytowe i materialne rodziny. W pozytywnej atmosferze wychowywało się 18 zabójców, a do pozostałych 7 osób – brak danych.

²⁶ P. Szczukiewicz, *Problemy alkoholowe kobiet*, „Świat Problemów” 2009, 3, s. 5–8.

Tabela 4. Atmosfera wychowawcza w rodzinie zabójcy

Atmosfera wychowawcza	Liczba osób	%
Pozytywna	18	30
Negatywna	35	58
Brak danych	7	12
Razem	60	100%

Tabela numer 4 prezentuje kontekst atmosfery wychowawczej w rodzinie zabójcy. Porównując atmosferę wychowawczą w domu zabójców ze sprawianymi przez nich kłopotami wychowawczymi i trudnościami w nauce można zauważyć, że 23 z 26 osób, które miały problemy wychowawcze, pochodziło z rodzin, gdzie atmosfera w domu była negatywna. Nie miała ona jednak związku z karalnością, bo tylko 12 z 35 zabójców wychowujących się w nieodpowiednich warunkach było wcześniej karanych.

Tabela 5. Związek między problemami wychowawczymi u zabójców, a kłopotami w nauce

Kłopoty w nauce i problemy wychowawcze	Liczba	%
Występowały	26	43
Nie występowały	34	57
Razem	60	100%

Mimo że sprawcy nie stwarzali poważniejszych kłopotów wychowawczych i w większości nie mieli kłopotów z nauką, to tylko 8 ukończyło szkoły średnie, a 2 studia wyższe. Ponadto 4 z nich ma wykształcenie specjalne, 22 podstawowe, 1 gimnazjalne, a 23 zawodowe. W domu z problemem alkoholowym dzieci szybko starają się zdobyć zawód i osiągnąć samodzielność, ponieważ nie mają oparcia w rodzicach, którzy nierzadko sami borykają się z problemami nie tylko finansowymi.

Tabela 6. Wykształcenie zabójców

Wykształcenie zabójców	Liczba	%
Specjalne	4	7
Podstawowe	22	37
Gimnazjalne	1	2
Zawodowe	23	38
Średnie	8	13
Wyższe	2	3
Razem	60	100%

Stosując kategorię karalności dokonano podziału badanych na dwie grupy. Pierwszą stanowią osoby, u których zabójstwo było pierwszym czynem karalnym, z kolei druga to osoby karane więcej niż jeden raz. Pierwsza grupa liczy 36 osób, druga 24.

Tabela 7. Karalność sprawców

Karalność	Liczba osób	%
Pierwszy raz	36	60
Więcej razy	24	40
Razem	60	100%

Większość z badanych zabójców, bo aż 33 osoby wychowało się w rodzinach pełnych, 23 osoby w rodzinach niepełnych, co do 4 jednak brak jest danch.

Tabela 8. Typy rodzin zabójców

Typ rodziny	Liczba osób	%
Pełna	33	55
Niepełna	23	8
Brak danych	4	7
Razem	60	100%

Założeniem pracy było przedstawienie wyników badań zabójców w przyjętych grupach zmiennych, opisujących warunki ich socjalizacji w środowisku rodzinnym i pozarodzinnym. Dla rozwoju dziecka i jego pomyślnego dorastania obszarem najważniejszym jest dom rodzinny. W badanych przypadkach atmosfera wychowawcza ich życia rodzinnego była w przeważającej części niekorzystna. Często nadużywany alkohol, zwłaszcza przez ojców zabójców, negatywnie wpłynął na ich wychowanie.

Rozwój i kształtowanie dziecka dokonuje się poprzez dostarczanie mu wzorów od osób znaczących (rodziców/opiekunów), które opierają się na określonych wartościach, wymogach, normach i oczekiwaniach. Akceptacja rodziców, ich ciepły stosunek do dziecka, zachęta, dodawanie otuchy, oddziałują dodatnio na całokształt jego dorastania. Rodzina nie tylko stwarza warunki rozwoju i dostarcza wzorców, inspiruje, jest podstawową grupą odniesienia przy określeniu przez młodych celów życiowych, może być pozytywna, jak i negatywna. W badanych przypadkach wzorce rodziców nie zachęcały do rozwoju i kształcenia. Większość zabójców ukończyła szkoły podstawowe lub zawodowe, a ich późniejsza praca (głównie dorywcza) polegała na wykonywaniu niezbyt skomplikowanych czynności. Patologiczne postawy i zachowania rodziców, szczególnie nadużywanie alkoholu i przestępczość, nie ułatwiły życia badanym zabójcom.

Istotna jest także socjalizacja w środowisku pozarodzinnym, tj. w szkole, grupie rówieśniczej, instytucjach wychowawczych. Kłopoty w nauce sprawców wyrażały się głównie powtarzaniem klas, wagarowaniem, niechęcią do nauki, pobyt w placówkach poprawczych i wychowawczych. Zauważono

wyraźną zależność między negatywną atmosferą wychowawczą w domu zabójców, a kłopotami wychowawczymi i trudnościami w nauce. Jednak warunki te nie miały większego wpływu na karalność zabójców, dla większości z nich był to bowiem pierwszy czyn karalny. Przeprowadzona analiza wyników badań sugeruje zależność pomiędzy porównywanymi zmiennymi, potwierdza przypuszczenie, że większość zabójców pochodziła z rodzin, gdzie nadużywany był alkohol, również osoby nadużywające alkohol, częściej niż niepijacy, stają się zabójcami, bądź ofiarami zabójstwa.

Wszystkie relacje, w jakich znajdzie się dziecko – z rodzicami, rodzeństwem, dziadkami, dalszymi krewnymi, przyjaciółmi, innymi rówieśnikami – tworzą kontrast, w którym rozwijają się wszystkie funkcje psychiczne. To poprzez te związki dzieci spotykają się ze światem zewnętrznym, dowiadują się co jest ważne, warte uwagi, uczą się, porozumiewają i wyrabiają w sobie sposób spostrzegania własnej osoby w stosunku do świata. Gdy dziecko, w swoim najbliższym otoczeniu, nie znajduje żadnych właściwych wzorów do naśladowania, często powiela błędy swoich najbliższych i też sięga po alkohol. Wczesne doświadczenia i przeżycia dzieci w domu rodzinnym mają decydujące znaczenie dla ich całego późniejszego rozwoju. Atmosfera wychowawcza panująca w rodzinach nadużywających alkoholu jest szczególnie niepomysłna. Dzieci z tych rodzin żyją w atmosferze nieustającego zagrożenia wynikającego z konfliktu między rodzicami, awantur wywoływanych przez stopniowe zmiany psychiczne – ubożenie osobowości rodzica. Z nadużywaniem alkoholu przez rodziców wiąże się bardzo często zanikanie więzi uczuciowych w rodzinie, co u dzieci powoduje zagrożenie, frustrację, wzmagając u nich ogólną nerwowość, prowadzącą do występowania objawów zaburzeń nerwicowych.

Społeczne następstwa alkoholizmu są bardzo poważne, powodują zazwyczaj rozbitcie rodziny, rozluźnienie więzów społecznych i zawodowych, zmniejszenie dyscypliny pracy. Są jednym z głównych czynników w rozwoju przestępczości. Alkohol jest ważną przyczyną pośredniczącą między zaburzeniem osobowości a nasiloną agresją, która nierzadko prowadzi do zabójstwa człowieka.

Abstract

Alcohol as a criminogenic and victimogenic risk factor in offences of murder as shown in the cases adjudicated by the District Court in Krosno

Alcohol abuse causes many negative effects. These often include the loosening of social and professional ties. Alcohol abuse is considered to be one of the risk factors which contributes to criminal actions. By influencing behavioural problems, it potentiates aggression, undermines self-control and contributes to organic changes which result in

personality disorders. The study advances a hypothesis that the pathologies which occur in a particular family, especially alcohol abuse, can significantly influence the formation of the personality of a future murderer. These studies have been based on the psychological and psychiatric opinions which are among the records of the District Court in Krosno in cases involving offences under Article 148 and Article 13 § 1 in relation to Article 148 of the Polish Criminal Code (1999–2014). As a result of the study carried out, the hypothesis that most of the murderers belonged to the families which were affected by alcohol abuse has been confirmed. Furthermore, it has been also found that those who abuse alcohol are more prone to become murderers, or victims of murders.

Key words: murder, murderer, alcohol

Streszczenie

Alkohol jako czynnik kryminogenny i wiktymogeny w przestępstwach zabójstwa na przykładzie spraw rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy w Krośnie

Nadużywanie alkoholu powoduje wiele negatywnych skutków, w tym często rozluźnienie więzów społecznych i zawodowych. Jest uznawane za jeden z czynników sprzyjających przestępczości; wpływając na zaburzenie zachowania, nasila agresję, osłabia samokontrolę, powoduje zmiany organiczne skutkujące zaburzeniami osobowości.

W badaniach założono hipotezę, że patologie występujące w rodzinie, w szczególności nadużywanie alkoholu, mogą w sposób znaczący wpływać na kształtowanie się osobowości przyszłego zabójcy. Badania oparto na opiniach psychologicznych i psychiatrycznych znajdujących się w aktach Sądu Okręgowego w Krośnie w sprawach o przestępstwo z artykułu 148 i artykułu 13 § 1 w związku z artykułem 148 k.k. z lat 1998–2014.

W wyniku przeprowadzonych badań potwierdzona została hipoteza, że większość zabójców pochodziła z rodzin, gdzie nadużywany był alkohol, a nadto, że to osoby nadużywające alkohol częściej niż osoby niepijące stają się zabójcami, bądź ofiarami zabójstw.

Słowa kluczowe: zabójstwo, zabójca, alkohol